

Foto: Herbert Wiggerman

Beoordelen en beslissen in het heetst van de strijd

Omgaan met signalen van ex-partners over kindermishandeling

Door Edith Geurts

Als ex-partners elkaar beschuldigen van misbruik of mishandeling van een kind is het voor medewerkers van het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK) en de afdeling Toegang van bureau jeugdzorg moeilijk zo'n beschuldiging op waarde te schatten. Een aandachtspuntenlijst, ontwikkeld door een groep mensen uit de praktijk, kan hen helpen de beschikbare informatie te ordenen en op basis daarvan te beslissen over volgende stappen.

Een scheiding is een ingrijpende gebeurtenis voor alle betrokkenen. Emoties als verdriet, boosheid en zelfverwijt wisselen elkaar af en lopen bij tijd en wijle hoog op. Soms maken ex-partners elkaar nog jaren later het leven zuur.

Het komt voor dat ouders in die chaotische tijd het vermoeden uiten dat hun kind wordt mishandeld door hun ex-partner en willen dat dat vermoeden wordt onderzocht. Partijen die betrokken zijn bij de behandeling van die problematiek ervaren dergelijke zaken vaak als ingewikkeld en tijdrovend. Daarbij speelt een belangrijke rol dat er een dubbel beeld bestaat van vermoedens van kindermishandeling bij ex-partners. Enerzijds wordt de kans op valse beschuldigingen in die situaties groot geacht, maar anderzijds lijkt ook de kans groter dat tijdens of na een scheiding kindermishandeling optreedt (Lammers, 1995).

De gedachte is vaak dat dergelijke vermoedens een onderdeel zijn van het conflict tussen de ex-partners en dat de ene ouder erop uit is om de andere zwart te maken. Uit binnen- en buitenlandse literatuur

blijkt echter dat het relatief weinig voorkomt dat ouders bij een meldpunt opzettelijk een valse melding doen over hun ex-partner.

Zo blijkt uit Amerikaans onderzoek dat in ongeveer tweederde van de vermoedens het kind werkelijk mishandeld werd. En in de meeste andere gevallen was er geen valse beschuldiging, maar zag de partner signalen die terecht aanleiding waren voor zorgen (Faller, 2000). Uit Australisch onderzoek blijkt dat slechts 9 procent van de beschuldigingen in het kader van gezags- en omgangsgeschillen onwaar is (Spruijt en anderen, 2002). Dat percentage wordt bevestigd door ander onderzoek en rapportages van de kinderbescherming in Nederland en andere landen (Spruijt en anderen, 2002).

Scheiding en kindermishandeling

De hevige emoties die met een scheiding gepaard gaan, lijken het risico op kindermishandeling te vergroten. Duidelijke cijfers over het samengaan van kindermishandeling en scheiding zijn echter niet voorhanden. Wel blijkt uit cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek dat 20 procent van de moeders lichamelijk geweld noemt als reden om hun relatie te verbreken, tegenover 1 procent van de vaders. Recent onderzoek wijst uit dat scheiding geen garantie is voor het stoppen van het geweld: geweld tegen de ex-partner komt net zo vaak of zelfs vaker voor als geweld tegen de partner tijdens de relatie (Clement en anderen, 2008). Wanneer er geweld is tussen ouders is 80 procent van de kinderen daar op de een of andere manier getuige van. En getuige zijn van geweld kan net zo schadelijk zijn voor kinderen als zelf slachtoffer zijn.

Uit het onderzoek *Kindermishandeling in Nederland anno 2005* blijkt dat kinderen uit eenoudergezinnen 3,5 keer zo vaak mishandeld worden als kinderen uit gezinnen met twee ouders. Daarbij moet overigens opgemerkt worden dat de helft van de eenoudergezinnen niet is ontstaan door een scheiding. In stiefgezinnen worden kinderen bijna twee keer zo vaak mishandeld (Van IJendoorn en anderen, 2007).

Het overgrote deel van de geweldplegers – 87,7 procent – is een biologische ouder. 14,1 procent van die geweldplegers woont niet bij het kind. Wat betreft het geslacht van de pleger is de verdeling ongeveer gelijk.

Uit de AMK-gegevens die in *Kindermishandeling in Nederland anno 2005* geanalyseerd zijn, blijkt dat 48 procent van de mishandelde kinderen leeft in een gezin met beide biologische ouders en meer dan 39 procent in een eenoudergezin.

Deze cijfers lijken erop te wijzen dat er in scheidingssituaties een grotere kans is op geweld tegen volwassenen én kinderen (Geurts, 2008).

Over de mate waarin de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling en de afdeling Toegang van bureau jeugdzorg te maken krijgen met de problematiek is slechts globaal iets te zeggen: ze registreren niet expliciet of vermoedens van kindermishandeling door ex-partners worden geuit. Een inventarisatie uit 2002 geeft wel een idee. Daarbij is in de AMK-registratie gekeken naar de berichten waarin een ouder als melder is geregistreerd én een ouder of stiefouder als vermoedelijke pleger. In 1999 betrof dat 713 kinderen; dat is 3,7 procent van het totaal aantal contacten met een AMK. In 2000 ging het om 581 kinderen; 2,7 procent van alle contacten.

Wat er aan de hand kan zijn

Uit onderzoek blijkt dat er een aantal dingen aan de hand kan zijn als na een scheiding het vermoeden bestaat dat een kind mishandeld wordt (Faller, 2000; Lamers, 1995).

De kindermishandeling begon vóór de scheiding:

- De mishandeling was aanleiding voor de scheiding.
- De mishandeling is al eerder gemeld, maar toen niet gestopt of weer begonnen.
- Het kind praat pas na de scheiding over de mishandeling, omdat het dat voordien niet mocht, kon of durfde.
- Het kind merkt na de scheiding dat de andere ouder niet meer automatisch de kant van de pleger kiest.
- De mishandeling is niet eerder gemeld omdat het kind en de andere ouder bang waren voor de pleger.
- De andere ouder wist niet dat het kind mishandeld werd.

De kindermishandeling begon tijdens of na de scheiding:

- Het kind wordt mishandeld om de andere ouder pijn te doen.
- De mishandeling is onderdeel van de strijd om voorzieningen.
- De mishandeling is het gevolg van overbelasting van de verzorgende ouder.
- Door de stress van de scheiding valt de ouder terug in een oud probleem, zoals verslaving of psychiatrische problematiek.
- De mishandeling is het gevolg van het wegvallen van de corrigerende ouder.

- De mishandeling wordt gepleegd door de nieuwe partner in het gezin.

De kindermishandeling begon voor, tijdens of na de scheiding, maar is niet door de beschuldigde gepleegd.

Het kind wordt niet mishandeld; de opgepikte signalen zijn het gevolg van een ander probleem:

- een ongeluk;
- ontwikkelings- of gedragsproblemen;
- stress van de scheiding of andere ingrijpende gebeurtenissen;
- misinterpretatie van door het kind verstrekte informatie;
- een slechte ondervragingstechniek;
- programmering door de ouder, ook wel het oudervervreemdings-syndroom genoemd;
- in geval van seksueel misbruik: seksuele kennis uit een andere bron.

Er is geen sprake van kindermishandeling of andere zorgsignalen, maar van bewust valse beschuldigingen:

- door de ouder;
- door het kind;
- door beiden.

Kenniskring Kindermishandeling

De Kenniskring Kindermishandeling heeft zich naar aanleiding van signalen van AMK-bureauhoofden en -praktijkleiders gebogen over het omgaan met berichten over kindermishandeling van ex-partners. De bureauhoofden en praktijkleiders melden dat het behandelen van meldingen van kindermishandeling door ex-partners een knelpunt is. Ze zien twee problemen. Ten eerste signaleren ze dat er geen eenduidig aannamebeleid is voor de berichten. Dat geldt zowel voor de AMK's als voor de toegang tot bureau jeugdzorg. Ten tweede is er geen of onvoldoende hulp voor deze problematiek.

Tussen november 2007 en februari 2009 heeft de Kenniskring Kindermishandeling zich in zes bijeenkomsten over deze twee problemen gebogen. De kenniskring was ingesteld om kennis op het terrein van de preventie en aanpak van kindermishandeling uit te wisselen en te verdiepen. De kring bestond uit een groep van ongeveer twintig personen, werkzaam bij het Advies- en Meldpunten Kindermishandeling, de centrale toegang van bureau jeugdzorg en

de Raad voor de Kinderbescherming, die in wisselende samenstelling bij elkaar kwamen.

Kenniskringen

Het Nederlands Jeugdinstituut organiseert zogenaamde kenniskringen: groepen van beroepskrachten en onderzoekers die hun kennis delen, expliciet omschrijven en ontwikkelen. Meestal zijn vragen uit de praktijk de aanleiding om een kenniskring te organiseren. Op basis van die vragen worden deelnemers uit verschillende organisaties en werkvelden uitgenodigd om een bijdrage te leveren aan de beantwoording. Er zijn kenniskringen over uiteenlopende thema's, zoals de brede school, het tiener- en jongerenwerk, en opvoedingsondersteuning.

Voor meer informatie over kenniskringen: www.nji.nl > Kennis > Kenniskringen.

Lastige beoordeling

Hoewel het feitelijke aantal berichten van ex-partner lijkt mee te vallen, ervaren medewerkers van het AMK en de afdeling Toegang van bureau jeugdzorg dergelijke berichten als zeer lastig en mede daardoor tijdrovend. In de Kenniskring Kindermishandeling is besproken wat er precies zo lastig aan is. De lastigheden hebben te maken met de beoordeling van de problematiek, met specifieke elementen van de problematiek en met de mogelijkheden voor vervolg.

Bij het inschatten of beoordelen van de problematiek is het lastig dat de bellers hun verhaal vrijwel altijd geëmotioneerd vertellen. De medewerker aan de telefoon kan daardoor moeilijk onderscheid maken tussen feiten, meningen en gevoelens. Bovendien zijn in deze zaken nauwelijks concrete signalen en objectieve informatie beschikbaar, wat de inschatting van wat er echt aan de hand is bemoeilijkt. Soms is de beller niet de ex-partner, maar een ander familielid, zoals een oma of een nieuwe partner. Dan is er vaak nog minder feitelijke informatie over de zorgen.

Ook blijken ex-partners niet altijd oog te hebben voor de kinderen. Doordat hun eigen problemen hen in beslag nemen, is het voor hen vaak moeilijk om écht vanuit het belang van het kind te redeneren. Bovendien blijken ex-partners weinig genegen of in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor het oplossen van de problematiek.

Dat de beller ook verantwoordelijk is voor de zorg voor het betref-

fende kind maakt het lastig te bepalen welk aandeel de beller zelf heeft in de gemelde problemen. Een ander lastig punt is dat het loyaliteitsconflict van de kinderen in deze zaken nog groter is dan in andere zaken.

Tot slot geven medewerkers aan dat hun eigen emotionele reacties en vooroordelen een objectieve beoordeling van deze berichten in de weg kunnen staan. Het gevaar is dat de medewerker terugvalt op vaste denkpatronen en al snel het idee heeft te weten wat er aan de hand is. De emoties van de medewerker kunnen zich uiten in medeleven met de melder. Maar ongewild kunnen ze ook een weerstand tegen de melder oproepen.

Al met al blijkt het lastig met de berichten om te gaan. Door de vaak hevige emoties waarmee een beller contact opneemt, kan het voor de medewerker moeilijk te bepalen zijn waar het de beller primair om gaat: het bespreken van oprechte zorgen over een kind of het uitvechten van een conflict met zijn ex-partner. De angst om ingezet te worden in de strijd speelt dan ook voor medewerkers.

Specifieke elementen

Daarnaast zijn er specifieke elementen in de berichten van ex-partners die ze anders maken dan andere berichten. Zo behoort de beller altijd tot het gezinssysteem waarover hij belt, waardoor de medewerker al tijdens het eerste gesprek contact heeft met het gezin en de onderzoeksfase dus eigenlijk meteen begint. Bovendien is chronische, hevige strijd tussen ouders schadelijk voor kinderen, maar is de grens met kindermishandeling niet altijd scherp te trekken. Verder willen of kunnen de ouders vaak niet gezamenlijk een gesprek met de medewerker voeren, wat wel noodzakelijk is om de informatie open en objectief te behandelen.

Van iets andere orde, maar ook lastig, is het gebrek aan hulp, met name voor ouders. Daardoor zijn medewerkers vaak geneigd om langer bij een zaak betrokken te blijven dan zou moeten, in de hoop iets te kunnen bijdragen aan een oplossing.

Gestructureerd beslissen

Beslissen over wat er met een kind en zijn gezin moet gebeuren is in de jeugdzorg altijd lastig, niet alleen bij mogelijke kindermishandeling. De omstandigheden waaronder een beslissing genomen moet worden zijn zelden optimaal. Zo is de beschikbare informatie vaak

gekleurd door de bril van de melder of informant, is er vaak weinig feitelijke informatie, moet een beslissing onder tijdsdruk worden genomen, zijn de betrokkenen niet per se bereidwillig om informatie te geven en kunnen de gevolgen van een beslissing verstrekkend zijn. Dat geldt zowel voor het kind en de ouder als voor de medewerker, bijvoorbeeld als achteraf blijkt dat de beslissing verkeerd uitpakt.

Voor alle berichten geldt dat voor een objectieve en transparante beoordeling eigenlijk drie beoordelingen gemaakt moet worden: over de aard en de ernst van de zorgen, over de waarde van de informatie, en over de mogelijkheden van de beller om vervolgstappen te ondernemen. De ORBA-werkwijze biedt daartoe handvatten. ORBA staat voor Onderzoek, Risicotaxatie en Besluitvorming AMK's en is een gestructureerde werkwijze voor het beoordelen van en beslissen over vermoedens van kindermishandeling (Ten Berge en Vinke, 2006).

De Kenniskring Kindermishandeling heeft bekeken in hoeverre de inhoudelijke ORBA-aandachtspunten voor de drie beoordelingen van toepassing zijn op berichten van ex-partners. Die ORBA-aandachtspunten heeft de kenniskring aangevuld met extra vragen die gesteld moeten worden als berichten afkomstig zijn van ex-partners. Sommige vragen komen bij verschillende beoordelingen terug.

Inschatten van aard en ernst

Net als bij andere gesprekken is het bij berichten van ex-partners van belang feitelijke informatie te verzamelen over de aard en de ernst van gemelde zorgen. Daarbij moet onderscheid gemaakt worden tussen de zorgen van de beller en de feiten die hij aandraagt. Vragen die in ieder geval aan de orde moeten komen zijn:

Vermoedelijke mishandeling

- Wat heeft de beller gezien of gemerkt?
- Wanneer heeft de beller dat gezien of gemerkt?
- Zijn er specifieke momenten waarop de beller dat ziet? En heeft de beller daar een verklaring voor?
- Zijn de zorgen ook door anderen geuit?
- Zijn die zorgen van anderen ook vastgelegd?

Het kind

- Hoe is het met het kind? Hoe heeft het kind de scheiding ervaren?

Verloop van de zorgen

- Bestonden de zorgen al tijdens het huwelijk? Heeft de beller toen iets gedaan om ze aan te pakken? Zo ja, wat? En heeft dat geholpen?
- Is er onlangs iets gebeurd wat de zorgen heeft vergroot?
- Gaat er binnenkort iets gebeuren dat de zorgen kan versterken?

Opvoeding en verzorging

- Hoe is het gezag geregeld? Hoe is de regeling tot stand gekomen?
- Zijn er normverschillen tussen de gezinnen die de zorgen kunnen verklaren?
- Waren er tijdens het huwelijk meningsverschillen over de opvoeding?

Conflicten tussen de ouders

- Is er nog communicatie met de andere ouder?
- Zijn er op dit moment conflicten tussen de ouders? Waarover?
- Hoe vaak maakt het kind ruzies mee?
- Heeft de beller de zorgen met de andere ouder besproken? Wat was het resultaat?

Hulpverlening

- Is de Raad voor de Kinderbescherming bij het gezin betrokken geweest?
- Is er andere hulpverlening in het gezin?
- Lopen er juridische procedures?

‘Stapje terug’

- Als de beller verstrikt lijkt te raken in het vertellen over conflicten en de ex-partner gaat de medewerker expliciet terug naar het kind: Maar hoe is het met het kind?

Inschatten van de waarde van informatie

De informatie is gebaseerd op wat er volgens de beller aan de hand is. Doordat berichten van ex-partners vaak omgeven zijn door emoties, is het nog belangrijker dan bij andere zaken de context van de melding te onderzoeken. Bovendien is het belangrijk zicht te krijgen op de bedoelingen en verwachtingen van de beller, omdat die van invloed kunnen zijn op diens bereidheid om vervolgstappen te ondernemen. Belangrijke vragen zijn:

Directe aanleiding

- Waarom belt de melder nu? Sinds wanneer maakt de beller zich zorgen? Is er iets gebeurd of staat er iets te gebeuren wat van invloed is op de zorgen?
- Wat wil de melder met een melding bereiken? Wat is de vraag achter de vraag? Gaat het werkelijk om het kind of wil de beller eigenlijk de omgangsregeling of de hoofdverblijfplaats veranderen?

Juridische positie van de beller

- Is het een biologische ouder? Hoe is het gezag geregeld? Is er een omgangsregeling?

Betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van de beller

- Wat is de kwaliteit van de informatie? Is die direct of indirect verkregen? Van wanneer dateren de zorgen? Wanneer heeft de beller het kind voor het laatst gezien?
- Hoe was de situatie tijdens het huwelijk? In welke fase van de scheiding bevindt het gezin zich nu? Zijn er nieuwe partners en nieuwe broers of zussen, waardoor nieuwe onrust ontstaat in het gezin?
- Wat heeft de beller zelf gedaan om zijn verantwoordelijkheid te nemen? Heeft de beller zijn zorgen besproken met de kinderen, of met de andere ouder? Heeft de beller informatie in de omgeving ingewonnen?
- Wat is het aandeel van de beller in de problematiek?
- Was of is er sprake van partnergeweld?
- Hoe gaat het met de ouders sinds de scheiding? Hebben ze bijvoorbeeld een drankprobleem of lijden ze onder een depressie?

Inschatten van mogelijkheden

Naast de inhoud van de zorgen en de beweegredenen van de beller is het van belang in te schatten wat de beller zelf kan doen. Vaak is de beller een ouder en is hij dus medeverantwoordelijk voor de opvoeding en bescherming van zijn kind. Maar kan de beller die verantwoordelijkheid waarmaken? Nog meer dan in andere zaken is het belangrijk de werkwijze van het AMK of de afdeling toegang goed uit te leggen en duidelijk te maken wat de beller mag verwachten. Zo kan het nodig zijn om expliciet te vermelden dat als er een onderzoek komt naar de zorgen, de beller zelf ook wordt onderzocht. Belangrijke vragen zijn:

- Wat is de relatie met het gemelde gezin?

- Hoe is de verhouding en de communicatie? Kan de beller een gesprek aangaan?
- Hoe vaak heeft de beller contact met het gemelde gezin?
- Wat is het mogelijke risico voor kind, de beller en eventuele anderen als beller zelf de andere ouder vertelt over zijn zorgen?
- In welke fase van scheiding verkeren de partners?
- Welke stappen heeft beller zelf al ondernomen? Wat was het resultaat daarvan?
- Hoe ziet de beller zelf zijn mogelijkheden om stappen te ondernemen?

Deze aandachtlijst voor het behandelen van berichten van ex-partners is het eerste resultaat van de Kenniskring Kindermishandeling. De lijst is aangeboden aan het Landelijk Praktijkleiders Overleg AMK. Eén AMK gebruikt de lijst bij de behandeling van berichten van ex-partners; van de overige AMK's en de toegang tot bureau jeugdzorg is onbekend of de lijst beschikbaar is gemaakt voor de medewerkers.

Het gebruik van een aandachtspuntenlijst voor het objectief onderbouwen van vermoedens van kindermishandeling is een hulpmiddel, maar om de problematiek op te lossen is meer nodig. Er is namelijk een gebrek aan hulp voor ouders én kinderen met scheidingsproblemen. Medewerkers van het AMK en de afdeling Toegang van bureau jeugdzorg zijn daardoor geneigd te lang betrokken te blijven bij de gezinnen, in de hoop nog iets te kunnen bijdragen aan een oplossing. De Kenniskring Kindermishandeling heeft een advies geschreven over het noodzakelijke hulpaanbod voor de gezinnen waarmee het AMK en de toegang te maken hebben. Een volgend nummer van *Jeugd en Co Kennis* zal aandacht besteden aan het hulpaanbod bij scheidingproblemen.

Verder lezen

- Berge, I.J. ten & Vinke A. (2006). *Beslissen over vermoedens van kindermishandeling. Eindrapport project Onderzoek, Risicotaxatie en Besluitvorming Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (ORBA)*. Utrecht, NIZW. Te downloaden via www.nji.nl > Producten > Publicaties bestellen en downloaden > Kindermishandeling > Rapporten.
- Clement, C., Egten, C. van & Hoog, S. de (2008). *Nieuwe gezinnen. Scheiding en de vorming van stiefgezinnen*. Den Haag, E-Quality.
- Faller, K.C. (2000). Child Abuse and Divorce. Competing Priorities and Agendas and Practical Suggestions. In: Fuller, K.C. & Vanderlaan, R. *Maltreatment in Early Childhood. Tools for Research-based Intervention*. New York, Haworth Press.